

AVTOMOBILDAN CHIQUADIGAN TURLI ZARARLI VA ZAHARLI MODDALARNING EKOLOGIYAGA TA'SIRI

Mansurov Ardasher Azamat o'g'li
Toshkent davlat transport universiteti
Transport tizimlari boshqaruvi fakulteti
IMTA-5 guruh talabasi

Annotasiya: *Shuni takidlash lozimki Transport-yo'l majmuasi atrof-muhitni ifloslantiruvchi kuchli manba hisoblanadi. 35 million tonna zararli chiqindilarning 89 foizi avtomobil transporti va yo'l qilishi korxonalarida chiqindilari hisoblanadi. Suv havzalarining ifloslanishida transportning roli katta. Bundan tashqari, transport shaharlardagi shovginning asosiy manbalaridan biri bo'lib atrof-muhitning termal ifloslanishiga sezilarli hissa qo'shadi. Rossiyada avtomobil transportidan chiqadigan chiqindilar vilgiga 22 million tonnani tashkil qiladi. Ichki yonuv dvigatellarining chiqindi gazlari 200 dan ortiq turdagi zararli moddalarni o'z ichiga oladi. Neft mahsulotlari, shinalar va tormoz prokladkalarining eskirgan mahsulotlari, quyma va changli yuklar, muzdan tozalash vositasi sifatida ishlatiladigan xloridlar yo'l chetlari va suv havzalarini ifloslantiradi kunda insoniyat sivilizatsiyasini mashinasiz tasavvur qilish qiyin. Rivojlangan mamlakatlarda u nafakat asosiy vosita, balki kundalik hayotning bir qismiga aylandi. Insonning harakat erkinligiga bo'lgan tabiiy istagi, ishlab chiqarish Jaoliyat va xizmat korsatish sohasidagi Junkisiyalarning murakkablashishi va nihoyat, katta shaharlarda, shahar aglomeratsiyalarida hayotning o'zi - bularning barchasi shasty foydalanish uchun avtomobillar sonining ko'payishiga olib keladi yuk tashish hajmini oshirish.*

Kalit so'zlar: *Transport, avtomobil yo'llari, og'ir metallar, neft mahsulotlari, atrof muhit, chiqindi gazlar ozon qatlami, is gazlari, ekologiya, dvigatellarining chiqindilari, chang zarrachalari.*

Ma'lumki, hisob-kitoblarga qaraganda, bitta mashinadan chiqadigan zaharli moddalar miqdori bir yilda 537 kg ni tashkil qiladi ekan. Agar har to'rt shahar aholisiga bitta (50000 ta) mashina to'g'ri kelsa, bu miqdor 26850000 kg ni tashkil qiladi. Bu ko'rsatkichlardan ko'rinib turibdiki, asosan atmosfera havosiga hamda atrof muhitga eng katta ta'sir transport vositalardan chiqadigan chiqindi gazlar miqdorlari hisoblanadi. Shu bilan birga, motorizatsiya tushunchasi harakatni ta'minlaydigan texnik vositalar to'plamini o'z ichiga oladi avtomobil va yo'l. Biroq, fan-texnika taraqqiyoti yutuqlari odamlarga nafaqat foyda, balki zarar ham keltiradi. Siz hamma narsa uchun to'lashingiz kerak deydi qadimgi donolik. Avtomobil uchun to'lov - bu bizning sog'ligimiz, hayotimiz. Bu yo'l-transport hodisalari, baxtsiz hodisalar ehtimoli. Bu chiqindi gazlar, transport shovinlari va boshqa jismoniy ta'sirlar bilan atrof-muhit ifloslanishidan zararining mugarrarligi. Ulardan hamma odamlar, hatto hech qachon mashina ishlatmaydiganlar ham azob chekishini kerak. Va nafaqat odamlarga - butun tabiatga. Atrof-muhitga bu zararli ta'sirlarni yaratadi, albatta, yo'l emas, balki avtomobil. Yo'l atrof-muhitni avtomobildan himoya qiladi. Hozirgi

vaqtda ekspluatatsiya qilinayotgan avtomashinalar atmosferani juda ifloslantirmoqda, masalan: bitta avtomobil 10-12 litr benzin iste'mol qilsa, undan 25 kg turli xil zararli kimyoviy birikmalar ajralib chiqadi, demak, bir avtomobil yiliga 4 tonnaga yaqin kislorod iste'mol qiladi. Dvigatelning chiqindi gazlari uglerod oksidi (CO), karbonat angidrid (CO₂), uchuvchi organik birikmalar (VOC) yoki uglevodorodlar (HC), azot oksidi (NO) kabi 500 dan ortiq zararli organik birikmalarni o'z ichiga oladi. Svetoforda to'xtagan avtomobillar chiqaradigan gazlar global isishga hissa qo'shmoqda. Dizayn muhandisi, quruvchi, operatorning vazifasi bu himoyani yanada samarali va arzonroq qilishdir. Biz mashinasiz yashashga undamaymiz. Biz faqat 20-asming ushbu yutugi uchun to'lashimiz uning foydasiga ko'proq mos kelishini xohlaymiz. Bugungi kunda O'zbekiston ko'chalarida 4 milliondan ziyod mashina harakatlanmoqda. Bugungi kunda O'zbekistonda har yetti kishiga bittadan avtomobil to'g'ri keladi. Ya'ni, O'zbekiston ko'chalarida 4 milliondan ziyod mashina harakatlanayapti. Bundan tashqari, avtomobil shovqini zararli tovushdir. O'zbekistondagi yirik shaharlar aholisining 60 foizdan ortigi Bugungi kunda xuddi shunday zararli shovindan aziyat chekadi, Biz nafas oladigan havo - atmosferani tashkil etadigan gatlamlar har qaysisi o'zining muayyan vazifasiga ega. Masalan, ozon qatlami barcha tirik organizmlarni nurlanishdan saqlaydi. Quyosh nurlari ta'sirida kislorod, azot oksidi va boshqa gazlar ishtirokida hosil bo'lgan ozon kuchli ultrabinafsha nurlarni o'ziga yutib, tirik organizmlarni uning salbiy ta'siridan himoya qiladi. Avtomobillardan havoga chiqariladigan is gazi esa ozonning yemirilishiga sabab bo'ladi. Mutaxassislarining hisob-kitobiga ko'ra, havoni ifloslantiradigan asosiy antropogen omillar ro'yxatida avtomobil transporti birinchi orinni egallaydi. Ya'ni umumiy zararning 40 foizi Yer yuzida harakatlanayotgan avtomobillar hissasiga to'g'ri keladi. Qolgan zararning 20 foizi energetika sanoati, 14 foizi korxonalar va tashkilot ishlab chiqarishi, 26 foizi qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi, maishiy kommunal xo'jaligi va boshqa sohalardan yetkaziladi. Mana shuning uchun mutaxassislar avtomobilni "g'ildirakli kimyoviy fabrika" deb atashadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Normativ-huquqiy hujjatlar: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 14 fevraldagi "Yo'l xo'jaligini boshqarish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni;
2. 2017 yilning 14 fevral kuni O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2017-2018 yillarda mintaqaviy avtomobil yo'llarini rivojlantirish dasturini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori;
3. O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I.A. Karimovning 2015 yil 6-martdagi "2015-2019 yillarda muhandislik-kommunikatsiya va yo'ltransport infratuzilmasini rivojlantirish va modernizatsiya qilish dasturi to'g'risidagi" arori;
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2017-2021 yillarda qishloq joylarda yangilangan namunaviy loyihalar bo'yicha arzon uy-joylar qurish dasturi to'g'risida" gi qarori.

5. Mirziyoev SH.M. "Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz". - Toshkent: «O'zbekiston» 2017 yil.
6. Mirziyoev SH.M. "Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davo ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. 1- jild. - Toshkent: «O'zbekiston» 2017 yil.
7. 2007 yil oktyabrda qabul qilingan "Avtomobil yo'llari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonuni;
8. O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidentining 2010 yil 21 dekabrda "2011-2015 yillarda infratuzilma, transport va kommunikasiyalar qurilishini rivojlantirishni jadallashtirish to'g'risida" gi 1446-sonli qarori;
9. Бабков В.Ф., Андреев О.В. Проектирование автомобильных дорог. 1 кн. А.Р.Кодирова томонидан муаллифлаштирилган Ўзбек тилидаги таржимаси. ТАЙИ. 2004 й.
10. www.lex.uz
11. www.kun.uz
12. www.daryo.uz
13. www.google.ru
14. www.uzmail.uz
15. www.1001plans.ru
16. www.archiv.uz